

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 17

Засновано у 2015 році

Рівне – 2023

УДК 37 : 005.591.61 -66
ББК 74.200

Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип. 17. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2023. 383 с.

До збірника увійшли наукові праці з теорії і методики освіти та виховання. У наукових розвідках представлено різновекторність сучасних підходів до змісту, форм і технологій освітнього процесу, починаючи від дошкільця і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Грицай Наталя Богданівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. С. Петухова Херсонського державного університету.

Члени редколегії:

Androszczuk Irena (Андрощук І. М.), доктор габлітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Гжегожевської у Варшаві (Республіка Польща);

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри міжкультурної комунікації, теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури Рівненського державного гуманітарного університету;

Вихрущ А. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобилянський О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності Вінницького національного технічного університету;

Ковальчук О. С., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Національного університету харчових технологій;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Мельничук І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Павелків К. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Pobirchenko Natalia (Побірченко Н. С.), доктор габілітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща);

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри методики викладання і змісту освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Савчук Б. П., доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Sieradzka-Baziur Bożena (Сєрадзька-Базюр Б.), доктор габілітований, професор, проректор з наукової роботи і освітніх програм, Академія «Гнґатіанум» у м. Кракові (Республіка Польща);

Сойчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

SirojC Zdzislaw (Сіройц Здзіслав), доктор габілітований соціальних наук в галузі педагогіка, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща);

Баліка Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Skubisz Jolanta (Скубіш Йоланта), кандидат соціальних наук в галузі педагогіки, ад'юнкт відділу педагогіки і психології Академії гуманітарно-економічної в м. Лодзь, член групи соціальної педагогіки в Комітеті педагогічних наук Польської академії наук у Варшаві (Республіка Польща);

Остапчук Н. О., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шадюк О. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» індексується міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus International:
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=48435>

Упорядники: проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.
Науково-бібліографічне редагування: наукова бібліотека РДГУ.
Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 6 від 25 травня 2023 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

ЗМІСТ

Rudenko W., Rudenko N. Problem w badaniach pedagogicznych – analiza metodologiczna.....	7
Виткалов С. Особливості комунікативної взаємодії диригента та учасників оркестрового колективу.....	18
Дичківська І. Використання зарубіжних інноваційних практик у побудові простору шкільного приміщення початкової школи України.....	27
Коляда Н. Педагогічна біографіка як предмет наукових досліджень: поняттєво-термінологічні аспекти.....	38
Лодатко Є. Майбутньому вчителю початкової школи про виховний потенціал навчання математики.....	48
Mikhno O. Foreign biographical dictionaries of educators: creation concepts and content features.....	68
Mykhalchuk N., Ivashkevych E., Kvasnetska N., Gron L. Innovative ways of solving a problem of using mnemonics strategies to improve primary stage pupils' EFL vocabulary learning.....	79
Петренко О., Баліка Л., Бричок С., Гудовсек О. Роль дисципліни «Технологія та організація наукових досліджень в освіті» у підготовці майбутніх магістрів початкової освіти.....	91
Потапчук Т. Особливості професійної діяльності майбутнього диригента оркестрового колективу.....	103
Романюк С., Мафтин Л. Національно-патріотичне виховання в умовах викликів сучасності.....	112
Руденко Н., Руденко В. Статеві відмінності психологічної сепарації у старших підлітків.....	122
Шарата Н. Виховна робота у Миколаївському національному аграрному університеті під час війни.....	132
Баліка Л., Філоненко Р. Створення сучасного освітнього простору у закладах загальної середньої освіти на основі педагогіки Реджо Емілія.....	141
Бісовецька Л., Верхова І. Виховний потенціал волонтерської діяльності ліцеестів.....	152
Боровець О. Облаштування безбар'єрного простору класної кімнати початкової школи України в умовах інклюзивного навчання.....	162
Вашак О., Манжелій Н., Фазан Т. Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу національного виховання дітей дошкільного віку.....	172

Ветрова І., Потапчук С., Верьовкіна О. Проблема формування вміння планувати урок англійської мови.....	183
Горобець І. Інформаційно-комунікаційна компетентність керівника закладу вищої освіти.....	195
Губіна А., Мартинюк А., Герасимчук Г. Технологія перевернутого навчання у практиці вивчення іноземної мови у технічному ЗВО.....	202
Kishchenko N., Dunaievska O. Methodology of teaching emotionally colored metaphors in song discourse.....	211
Максимчук Т., Пантелєєв В. Предметно-мовно інтегроване навчання (CLIL) на заняттях біології і екології як метод підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.....	217
Мороз Л., Ковалюк В., Масло І. Використання мобільних додатків у процесі вивчення англійської мови.....	224
Павелків О. Навчальна дисципліна «Інноваційні підходи до навчання математики» у структурі підготовки магістрів спеціальності 014 Середня освіта (Математика).....	231
Перішко І., Білоус Т., Верьовкіна О. Особливості навчання говорінню англійською мовою у закладах вищої освіти.....	241
Пилипюк Л. Студентоцентроване навчання на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.....	248
Романюк С., Трофімчук В. Процес організації заняття іноземної мови у закладах вищої освіти методом навчальних станцій.....	255
Синіцька Н. Особливості використання інтерактивних методів в процесі навчання математики.....	263
Сілков В., Сілкова Е. Застосування ігрових технологій у процесі вивчення нумерації чисел першого десятка під час дистанційного навчання.....	271
Стельмашук Ж. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до вирішення педагогічних ситуацій та задач в освітньому процесі НУШ.....	280
Стрижаков А. Організаційні впливи та соціалізація.....	288
Сухомлинська Л. Лист як форма звертання до читача в педагогічних працях В. Сухомлинського.....	297
Ткаченко В., Комар І. Роль трансференції у вивченні граматики англійської мови.....	305
Ціпан Т. Технології виховання в НУШ: музейна педагогіка.....	312
Шалівська Ю. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «формування комунікативної культури майбутнього фахівця» у різних галузях і спеціальностях.....	322

Шурин О., Симонович Н. Теоретико-методичні основи педагогічної творчості в професійній підготовці майбутніх педагогів.....	334
---	------------

Доробки молодих науковців

Голя Г. Досвід Луцького педагогічного училища у підготовці вчителів Волині (1944-1952).....	341
--	------------

Коняхін Ю. Міжнародна академічна мобільність в закладах фахової передвищої освіти.....	349
---	------------

Мельникович Г. Роль дитячої української художньої літератури у вихованні духовності здобувачів освіти старшого підліткового віку.....	357
--	------------

Шамсутдинова М.-С. Аксіологічна парадигма підготовки майбутніх фахівців з іноземної мови.....	368
--	------------

Шалівська Юлія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-5435-569X
e-mail: yuliia.shalivska@rshu.edu.ua

ДЕФІНІЦІЯ І СУТНІСНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ» У РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ І СПЕЦІАЛЬНОСТЯХ

Анотація. У статті здійснено аналіз дефініції та сутнісного наповнення поняття «формування комунікативної культури майбутнього фахівця» у дослідженнях в різних галузях і з різних спеціальностей.

З'ясовано, що комунікативна культура є одним із важливих компонентів професійної культури, формування якої визначається важливим завданням у сучасних нормативних документах у галузі вищої освіти («Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо).

На основі аналізу змісту Стандартів вищої освіти виокремлено дефініцію досліджуваного поняття, визначено, що під комунікативною культурою здебільшого розуміють певну сукупність особистісних якостей людини, що сприяє процесу успішної комунікації, налагодженню контактів, розумінню й обміну інформацією за допомогою чемності, ввічливості, професійного такту і етикету, шанобливого ставлення до співрозмовників.

Схарактеризовано авторські визначення дефініції поняття «формування комунікативної культури майбутнього фахівця» А. Харківської, Л. Руденко, Л. Варги, А. Зайцевої, К. Завізон, С. Тарасенко, Е. Ященко, Г. Медведь, О. Бовдир, Н. Зуєнко, І. Кухти, Ю. Козаченко, О. Ісаєвої, представлені у дослідженнях у різних галузях і з різних спеціальностей.

Доведено, що незалежно від сфери діяльності особистості, комунікативна культура за своєю сутністю може бути представлена як: здатність до співставлення та узгодження власних дій з діями інших учасників взаємодії, сприйняття їх особливостей та індивідуальності, добору і наведення аргументів, альтернативних способів донесення інформації, відкритість до конструктивного діалогу, розуміння і повага до міркувань співрозмовників, керування відносинами для забезпечення єдності у досягненні спільної мети; потреба у взаємодії, розширення меж комунікації, отриманні та співставленні різних поглядів; вміння поставити себе на місце співбесідника; здатність до гнучкої тактової взаємодії, до рефлексії, готовність до застосування комунікативно-мовленнєвих умінь за будь-якої професійної ситуації.

Ключові слова: комунікативна культура, майбутній фахівець, формування комунікативної культури майбутнього фахівця, особистісні якості, комунікативні характеристики.

Постановка проблеми. Сучасні реформи в Україні визначають потребу підготовки фахівців нового покоління для кожної галузі життєдіяльності суспільства. Адаптація до світових та європейських стандартів, інтеграційні процеси, діалог культур передбачають сформованість у кожного фахівця відповідних комунікативно-мовленнєвих умінь, готовність до здійснення ефективної комунікації незалежно від співрозмовників, мети та ситуації спілкування. Особливої актуальності при цьому набуває проблема формування комунікативної культури майбутнього фахівця, який у процесі професійної діяльності безпосередньо контактує зі співрозмовниками, обмінюється інформацією, налагоджує міжособистісну взаємодію чи здійснює певний вплив.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Аналіз джерел з досліджуваного питання свідчить про наявність вагомого наукового фонду, що слугує основою для вдосконалення тлумачення поняття фахової підготовки майбутніх спеціалістів з різних аспектів. Проблема формування комунікативної культури особистості простежується у працях Н. Бабич, І. Білодід, І. Голуб, М. Васильєвої, Н. Волкової, В. Кан-Калика, І. Комарової, Г. Костюка, Л. Мацько, А. Мудрика, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Петровської, Г. Сагач, О. Семенов, В. Тернопільської, Л. Шепеленко, Е. Ященко та ін.

Поняття комунікативної культури у науковому обігу з'явилося орієнтовно на початку 90-х років ХХ століття. Водночас здійснений аналіз теорії наявних наукових розвідок свідчить, що питання формування комунікативної культури майбутнього фахівця потребує узгодження між високими вимогами суспільства до фахової кваліфікації майбутніх працівників і правдивим рівнем їхньої готовності до підвищення власної комунікативної культури під час навчання у ЗВО та здійсненні подальшої професійної діяльності, а також узагальненого розуміння цього феномена.

Мета статті – здійснити аналіз дефініції та сутнісного наповнення поняття «формування комунікативної культури майбутнього фахівця» у різних галузях і спеціальностях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна культура є одним із важливих компонентів професійної культури. Огляд наукових джерел показав, що проблема формування комунікативної культури майбутнього фахівця перебуває у центрі уваги як українських, так і зарубіжних учених. Це можна пояснити кількома причинами: по-перше, це загальний інтерес до процесу підготовки якісно нових фахівців в умовах сталого інноваційного розвитку суспільства, по-друге, тривалий період професійна освіта зосереджувалась на оволодінні фаховими знаннями, уміннями й навичками, не акцентуючи уваги на важливості ефективної комунікації між суб'єктами взаємодії.

У сучасних нормативних документах у галузі вищої освіти («Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки», Закони України «Про

освіту», «Про вищу освіту» тощо) одним із надзвичайно важливих завдань визначається формування комунікативної культури майбутнього фахівця.

Сукупність вимог до знань, умінь, дій та особистісних якостей майбутніх фахівців представлені в Стандарті вищої освіти України. Як свідчить аналіз Стандартів вищої освіти України підготовки здобувачів першого та другого рівнів вищої освіти усіх галузей знань, під час навчання у ЗВО здобувачі повинні оволодіти здатністю до абстрактного мислення, аналітико-синтетичної роботи; до пошуку, обробки та аналізу інформації з різноманітних джерел; до адаптації та дій в новій ситуації; до вільного, гнучкого й ефективного спілкування державною мовою з професійних питань в усній і письмовій формі, використання мовних і немовних засобів виразності для ефективного комунікації у різних жанрово-стильових варіантах і реєстрах спілкування (нейтральному, офіційному, неофіційному) з метою вирішення комунікативних завдань за різних професійних обставин; до вільного оперування спеціальною термінологією для розв'язання фахових завдань; до роботи у команді та відповідної міжособистісної взаємодії, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня; до надання консультацій з дотриманням етики, норм літературної мови та культури мовлення; до організації ділової комунікації; до адекватного використання мовних ресурсів; до демонстрації сформованої мовної й мовленнєвої компетентностей у процесі фахової та міжособистісної комунікації; до володіння різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах, а також взаємодії зі спільнотами (на місцевому, регіональному, національному, європейському й глобальному рівнях) для розвитку професійних знань і фахових компетентностей; до використання практичного досвіду для реалізації поставлених цілей; до організації й контролю командної професійної діяльності (Стандарти вищої освіти).

Окрім того, у змісті Стандартів вищої освіти України зазначено, що майбутні фахівці повинні уміти виявляти, ставити та вирішувати комунікативні проблеми; здійснювати професійну і суспільну діяльність відповідно до морально-етичних засад і принципів; доцільно застосовувати норми та стилі літературної української мови у спілкуванні і практичній діяльності; застосовувати усні, письмові і візуальні способи передачі інформації; ефективно працювати з інформацією з різних джерел, критично її аналізувати, інтерпретувати, класифікувати, систематизувати з метою розв'язання професійних завдань; усно та письмово вільно комунікувати з професійних питань з урахуванням мети спілкування та соціокультурних особливостей його контексту; надавати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, а також висловлювати власний погляд у відкритих дискусіях з фахової проблематики; вільно презентувати, обговорювати, підтримувати діалог чи публічну дискусію із фахівцями і нефахівцями в обраній сфері діяльності; аналізувати, коментувати, узагальнювати, наукові та аналітичні тексти професійного характеру; створювати логічно і структурно організовані тексти з фахових питань, згідно із спеціалізацією; приймати ефективні комунікативні рішення у непередбачуваних робочих контекстах;

розробляти та реалізовувати проекти у фаховій галузі; організовувати та керувати професійним розвитком осіб та груп (Стандарти вищої освіти).

Серед умінь комунікативного спрямування, за Стандартами вищої освіти України, особливого значення набувають уміння передбачати реакцію учасників комунікації на інформацію, правильність її сприйняття, а також уміння використовувати необхідні знання й технології для виходу з кризових комунікаційних ситуацій на засадах толерантності, діалогу й співробітництва.

Також у змісті Стандарту вказується, що майбутні фахівці, насамперед тих галузей, в яких комунікація є професійною потребою, повинні мати базові навички риторики, демонструвати опорні навички міжособистісної взаємодії, креативного, критичного та самокритичного мислення у діяльності та фаховому спілкуванні; у доступній та зрозумілій формі доносити до респондентів власні думки чи матеріал з певної проблематики, переконливо аргументувати їх; вміти генерувати обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною чи іноземною мовами (Стандарти вищої освіти).

Отже, майбутній фахівець з будь-якої галузі повинен бути не тільки професіоналом своєї справи, а й людиною з розвинутою комунікативною культурою, доброзичливою, тактовною.

Відтак, як справедливо зазначає А. Харківська (2021, с. 31), комунікативна культура людини – це «ніби своєрідна візитна картка, це показник рівня освіченості людини, бо від того, наскільки грамотно людина висловлює свої думки, почуття, переживання, досягає взаєморозуміння, залежить її успіх як у повсякденній, так і в професійній діяльності».

У зарубіжних наукових дослідженнях феномен «комунікативна культура» тлумачиться, насамперед, з огляду на теорію організації, як конкретні правила взаємодії та норми корпоративної етики, що забезпечують ефективне функціонування установ.

У вітчизняних дослідженнях під комунікативною культурою здебільшого розуміють певну сукупність особистісних якостей людини, що сприяє процесу успішної комунікації, налагодженню контактів, розумінню і обміну інформацією за допомогою чемності, ввічливості, професійного такту і етикету, шанобливого ставлення до співрозмовників.

Опираючись на результати аналізу наявних здобутків із порушеного питання, узагальнивши ключові погляди та принципи, Л. Руденко (2013, с. 62) дійшла до висновку, що комунікативна культура фахівця – це «складне утворення особистості як суб'єкта професійної діяльності, яке включає гуманістичне мотиваційно-ціннісне ставлення до комунікативних процесів, дозволяє реалізувати власний професійно особистісний потенціал у інформаційно-комунікативній діяльності та є одночасно засобом і результатом духовного зростання професіонала».

Простежимо, чи є розбіжності у розумінні комунікативної культури залежності від галузі підготовки майбутніх фахівців.

Насамперед, проаналізуємо в розрізі досліджуваного питання сучасні наукові дослідження, що стосуються підготовки майбутніх педагогів. Так, А. Харківська (2021, с. 70-71), розглядаючи розвиток комунікативної культури

майбутніх вихователів закладу дошкільної освіти, тлумачить це поняття як «сукупність особистісних комунікативних якостей і вмінь, що характеризуються наявністю відповідних здібностей, системою знань основ як рідної, так й іноземних мов, вікових та індивідуально-психологічних особливостей розвитку дошкільника, норм, правил і принципів комунікативної культури, прийнятих у соціумі, нормативів комунікативної поведінки в дитячому та педагогічному мультикультурних колективах для успішної взаємодії та взаєморозуміння з різними категоріями дітей дошкільного віку, батьками дітей, колегами, адміністрацією, партнерами закладу дошкільної освіти, органами управління та самоврядування за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації» (А. Харківська, 2021, с.70–71).

Л. Варга (2017, с.6), характеризує комунікативну культуру майбутнього вчителя, розглядає її як «складну інтегральну характеристику особистості, що синтезує особливості професійного спілкування вчителя й детерміновану його ціннісними орієнтаціями й установками; як здатність виявляти особистісні риси, адекватно сприймати поведінку суб'єктів спілкування, налагоджувати міжособистісні стосунки, використовувати вербальні й невербальні засоби впливу фахово-комунікативної спрямованості, формувати сприятливий емоційний мікроклімат у міжособистісній взаємодії».

З'ясовуючи зміст і структуру комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва, Я. Ван (2016) встановив, що цей феномен потребує сформованих знань, умінь та особистісних якостей, за допомогою яких майбутній фахівець зможе ефективно розв'язувати професійні завдання на професійно-творчому рівні. Основою, що виступає фаховим полем навчання студентів та на якій ґрунтується комунікативна культура майбутнього працівника, за автором, є сформовані цінності, набуті знання й уміння, власне ставлення та наявний досвід особистої і професійної діяльності.

Нашу увагу привертає і дослідження А. Зайцевої (2018, с.10), яка, з огляду на специфіку музичного мистецтва, що базується на духовно-діалогічній основі та передбачає складні, багатогранні комунікативні процеси між суб'єктами художньої комунікації, акцентує увагу на художньо-комунікативній культурі майбутнього вчителя музики, сутність якої інтерпретує як «інтегративну особистісну якість, що зумовлює його здатність до встановлення емоційно-психологічного контакту з учнем у процесі сприймання, оцінювання і творення мистецтва; сприяє перетворенню художньо-навчальної взаємодії у культуротворчий процес, визначає вектор його гуманістичної спрямованості на усвідомлення, переосмислення і корекцію власного суб'єктивного розвитку та реалізації у процесі спілкування з мистецтвом унікального особистісно-творчого потенціалу учня».

У дослідженні К. Завізон (2021, с.8) ключове поняття наукової розвідки, а саме «комунікативна культура майбутніх перекладачів», розглядається як «особистісно інтегрований феномен, що характеризується сукупністю знань лінгвокультурологічних особливостей представників різних народів та фахової культури перекладача, умінь (комунікативно-предметні, білінгвально-бікультурні, невербально-етичні, психолінгвістичні, оцінювально-рефлексивні) та особистих якостей (емпатія, толерантність, рефлексія,

емоційний інтелект)індивіда, що дозволяє йому досягати соціально-комунікативних цілей та визначаєспосіб адекватної взаємодії з іншими учасниками комунікативного процесу підчас здійснення фахового міжкультурного посередництва».

Обґрунтовуючи фахову комунікативну культуру курсантів військових інститутів, С. Тарасенко (2013. с. 15) визначає її як «сукупність комунікативних характеристик, за допомогою яких майбутні офіцери зможуть забезпечити регуляцію та фахову взаємодію в процесі комунікування з професійних потреб».

Е. Ященко (2010, с.7), простежуючи процес формування комунікативної культури здобувачів в освітньому процесі закладів вищої освіти економічного профілю, дійшла висновку, що комунікативна культура є інтегративним особистісним утворенням, яке складається зі знань про норми етикету комунікації, системи вмотивованих, морально зорієнтованих комунікативних якостей і вмінь студентів, які мають особистісний сенс і регулюють поведінкові аспекти комунікації».

Дещо в іншому руслі тлумачить у своїй науковій праці досліджуване поняття Г. Медведь, констатує, що комунікативна культура майбутніх інженерів зв'язку – це «динамічне утворення у свідомості особистості, яке допомагає їй швидко і ефективно адаптуватися до мінливих умов професійного спілкування, реалізувати себе як особистість і професіонала та досягати поставлених професійних і особистісних цілей, використовуючи професійну комунікативну культуру як інструмент» (Г. Медведь, 2010. с. 11–12). При цьому, як зазначає авторка, специфіка комунікативної культури полягає лише у необхідності вільно використовувати комунікативні знання і уміння в процесі безпосередньої взаємодії з керівництвом, колегами, клієнтами, а й наявності умінь організувати комунікацію за допомогою радіо- та телекомунікаційних засобів.

Комунікативна культура здобувачів юридичної спеціальності, на думку О. Бовдир (2012, с.19), також обумовлена структурою особистісного утворення і передбачає симбіоз комунікативної спрямованості, комунікативного досвіду, типологічних риста психологічних форм відображення. Комунікативна культура студентів-юристів розуміється як «складне, цілісне та динамічне особистісне утворення, яке забезпечує адаптацію та самореалізацію особистості фахівця-правознавця в сучасному суспільстві завдяки інтегрованій готовності майбутнього спеціаліста до ефективного виконання своїх обов'язків, сприяє дотриманню основних вимог і правил професійної етики у спілкуванні з громадянами та колегами завдяки комплексу комунікативних умінь і навичок, розвинених психологічних механізмів комунікативної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що в цілому забезпечує можливість знаходження правильного тону та стилю на різних етапах та вчинення процесуальних дій».

Досліджуючи процес фахової підготовки майбутніх спеціалістів аграрної сфери, Н. Зуєнко (2012, с. 16) визначила комунікативну культуру аграріїв як «систему комунікативних норм, знань, умінь і цінностей, яка здійснюється під час міжособистісної взаємодії спеціалістів і є чинником, що супроводжує їх

професійну діяльність у виробничій сфері й зумовлює її фахово-комунікативну спрямованість».

І. Кухта (2011, с. 9) розкриває сутність поняття «комунікативна культура майбутнього фахівця туристичної сфери» через інтегративну характеристику, що «визначає комунікативно-професійний статус особистості й охоплює спрямованість на комунікацію, здатність до використання мови в певному соціально-культурному середовищі, внутрішню готовність до міжкультурної взаємодії в професійній сфері».

Водночас, Ю. Козаченко (2016, с.13) обґрунтовує комунікативну культуру студентів у медичних коледжах як «сукупність особистісних якостей, комунікативних умінь і навичок майбутнього медичного працівника, які реалізуються під час професійного спілкування; стан інтелектуальної, психологічної та фізичної готовності до успішної взаємодії з пацієнтами та іншими учасниками лікувального процесу».

Особливо цінним для розв'язання нашої проблеми є узагальнення О. Ісаєвої (2013), яка дійшла висновку, що «комунікативна культура може бути самостійним компонентом змісту освіти, має «наскрізний», «надпредметний» характер і формується на всіх етапах освіти, включаючи вищу професійну освіту». На думку дослідниці, комунікативна культура в соціально-психологічному аспекті є сукупністю тих спеціальних комунікативних знань, навичок і вмінь, за допомогою яких людина запобігає виникненню психологічних труднощів і прогнозує результативність міжособистісної й ділової професійної взаємодії, тож представляє собою багатоконпонентне утворення, що включає в себе мислення, емоції, мовний етикет, цінності, ставлення, мовні одиниці тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, незалежно від сфери діяльності особистості, комунікативна культура, вбираючи у себе вже сформований досвід людського спілкування, є однією з важливих характеристик комунікативного потенціалу майбутнього фахівця. За своєю сутністю вона може бути представлена як: здатність до співставлення та узгодження власних дій з діями інших учасників взаємодії, сприйняття їх особливостей та індивідуальності, добору і наведення аргументів, альтернативних способів донесення інформації, відкритість до конструктивного діалогу, розуміння повагадо міркувань співрозмовників, керування відносинами для забезпечення єдності у досягненні спільної мети; потреба у взаємодії, розширення меж комунікації, отриманні та співставленні різних поглядів; вміння поставити себе на місце співбесідника; здатність до гнучкої тактовної взаємодії, до рефлексії, готовність до застосування комунікативно-мовленнєвих умінь за будь-якої професійної ситуації.

Отож, здійснений аналіз дає змогу для узагальнення, що комунікативна культура майбутнього фахівця будь-якої галузі розглядається як суспільний феномен і один із найважливіших компонентів індивідуального та професійного розвитку особистості (система сформованих якостей, цінностей, поглядів, переконань, умінь, навичок, компетентностей, набутого досвіду тощо), за допомогою якого людина здійснює ефективну комунікативно-мовленнєву діяльність під час виконання професійних обов'язків, демонструє

належний рівень володіння фаховою термінологією, уміння висловлюватися правильно, точно, логічно, майстерно послуговуватися мовними й немовними засобами комунікації залежно від мети і ситуації спілкування.

З усього зазначеного вище випливає, що проблема формування комунікативної культури майбутніх фахівців – надзвичайно актуальна і важлива незалежно від сфери майбутнього працевлаштування. Для успішної професійної взаємодії потрібно не лише на належному рівні володіти фаховими знаннями й компетентностями, а й сформованими комунікативно-мовленнєвими уміннями, виявляти тактовну гнучкість до застосування їх у новій ситуації, постійно збагачувати соціально-особистісний досвід, розвивати набуті у процесі спеціально спроектованої фахової підготовки та подальшої практики індивідуальні якості особистості, необхідні для успішного виконання професійної діяльності, здійснювати рефлексію. У процесі формування комунікативної культури майбутніх фахівців важлива роль відводиться не лише закладам вищої освіти, а й суспільству та його спрямованості на глибоке пізнання кожною особистістю багатства, краси та нормативності рідної мови.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні та екстраполяції зарубіжного досвіду розуміння та формування комунікативної культури майбутніх фахівців, що є назрілим у контексті європейської інтеграції та сприятиме широким можливостям для активної міжнародної взаємодії у всіх сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>. (дата звернення 2.05.2023).

Харківська, А. (2021). *Розвиток комунікативної культури майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в умовах магістратури.* Доктор філософії. Українська інженерно-педагогічна академія.

Руденко, Л. (2013) Формування комунікативної культури майбутніх фахівців: особистісно орієнтований, діяльнісний і компетентнісний підходи. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* № 6. СС. 62.

Варга, Л. (2017). *Формування комунікативної культури майбутніх учителів. Засобами інтерактивних технологій.* Кандидат педагогічних наук. Рівненський державний гуманітарний університет.

Ван Яцзюнь, (2016). Зміст і структура комунікативної культури майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогічний процес: теорія і практика,* № 4. СС. 141–144.

Зайцева, А. (2018). *Методична система формування художньо-комунікативної культури майбутнього вчителя музики.* Доктор педагогічних наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Завізон, К. (2021). *Формування комунікативної культури майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки.* Кандидат педагогічних наук. Університет імені Альфреда Нобеля.

Тарасенко, С. (2013). *Формування фахової комунікативної культури курсантів військових інститутів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу*. Кандидат педагогічних наук. Житомирський державний університет імені Івана Франка.

Ященко, Е. (2010). *Формування комунікативної культури студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів економічного профілю*. Кандидат педагогічних наук. Інститут проблем виховання Національної академія педагогічних наук України.

Медведь, Г. (2010). *Формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку*. Кандидат педагогічних наук. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Академії педагогічних наук України.

Бовдир, О. (2012). *Формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін*. Кандидат педагогічних наук. Херсонська академія неперервної освіти.

Зуєнко, Н. (2012). *Формування комунікативної культури майбутніх аграріїв у процесі професійної підготовки*. Кандидат педагогічних наук. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

Кухта, І. (2011). *Формування іншомовної комунікативної культури майбутніх фахівців туристичної сфери*. Кандидат педагогічних наук. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Козаченко, Ю. (2016). *Організаційно-педагогічні основи формування комунікативної культури студентів у медичних коледжах Великої Британії та США*. Кандидат педагогічних наук. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

Ісаєва, О. (2013). *Особливості формування комунікативної культури майбутнього фахівця медичного профілю*. Проблеми інженерно-педагогічної освіти, 38-39. СС. 134–141.

REFERENCES

Standarty vyshchoi osvity [Standards of Higher Education]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>. (data zvernennia 2.05.2023). [in Ukrainian]

Kharkivska, A. (2021). *Rozvytok komunikatyvnoi kultury maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity v umovakh mahistratury* [Development of Communicative Culture of Future Preschool Teachers in the Conditions of Master's Degree]. *Doktor filosofii. Ukrainska inzhenerno-pedahohichna akademiia*. [in Ukrainian]

Rudenko, L. (2013) *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv: osobystisno oriientovanyi, diialnisnyi i kompetentnisnyi pidkhody* [Formation of the Communicative Culture of Teachers: Individual, Diialnisnye and Competent Pidkhody]. *Pedahohika i psykhologhiia profesiinoi osvity, No 6*. SS. 62. [in Ukrainian]

Varha, L. (2017). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh uchyteliv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii* [Formation of the Communicative Culture of

Future Teachers Using Interactive Technologies]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Rivnenskyi derzhavnyi humanitarnyi universytet. [in Ukrainian]

Van Yatsiun, (2016). Zmist i struktura komunikatyvnoi kultury maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Content and Structure of the Future Music Teacher's Communicative Culture]. *Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka, No 4*. SS. 141–144. [in Ukrainian]

Zaitseva, A. (2018). *Metodychna systema formuvannia khudozhno-komunikatyvnoi kultury maibutnoho vchytelia muzyky* [Methodological System of Forming Artistic and Communicative Culture of Future Music Teacher]. Doktor pedahohichnykh nauk. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian]

Zavizion, K. (2021). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh perekladachiv u protsesi fakhovoi pidhotovky* [Forming the Communicative Culture of Future Interpreters in the Process of Professional Training]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Universytet imeni Alfreda Nobelia. [in Ukrainian]

Tarasenko, S. (2013). *Formuvannia fakhovoi komunikatyvnoi kultury kursantiv viiskovykh instytutiv u protsesi navchannia dystsyplin humanitarnoho tsykhlu* [Formation of Professional Communicative Culture of Cadets of Military Institutes in the Process of Teaching Humanities Hisciplines]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. [in Ukrainian]

Yashchenko, E. (2010). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u navchalno-vykhovnomu protsesi vyshchykh navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profilu* [Formation of Students' Communicative Culture in the Educational Process of Higher Educational Institutions of Economic Profile]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Instytut problem vykhovannia Natsionalnoi akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. [in Ukrainian]

Medved, H. (2010). *Formuvannia profesiinoi komunikatyvnoi kultury maibutnikh inzheneriv zviazku* [Formation of Professional Communicative Culture of Future Communication Engineers]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. [in Ukrainian]

Bovdyr, O. (2012). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv yurydychnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin* [Formation of Communicative Culture of Law Students in the Process of Studying Humanities]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Khersonska akademiia nepererвної osvity. [in Ukrainian]

Zuienko, N. (2012). *Formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh ahrariiv u protsesi profesiinoi pidhotovky*. [Formation of Communication Culture of Future Agrarians in the Process of Professional Training]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody. [in Ukrainian]

Kukhta, I. (2011). *Formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv turystychnoi sfery* [Formation of Foreign Language Communication Culture of Future Tourism Professionals]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka. [in Ukrainian]

Kozachenko, Yu. (2016). *Orhanizatsiino-pedahohichni osnovy formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv u medychnykh koledzhakh Velykoi Brytanii ta SSHA* [Organisational and Pedagogical Bases of Forming Students' Communicative Culture in Medical Colleges of Great Britain and the USA]. Kandydat pedahohichnykh nauk. Sumskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni A. S. Makarenka. [in Ukrainian]

Isaieva, O. (2013). Osoblyvosti formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnoho fakhivtsia medychnoho profilu [Peculiarities of Forming the Communication Culture of a Future Medical Specialist]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity, No 38-39*. CC. 134–141. [in Ukrainian]

DEFINITION AND ESSENTIAL CONTENT OF THE CONCEPT OF “FORMATION OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF THE FUTURE SPECIALIST” IN VARIOUS FIELDS AND SPECIALITIES

Yuliya Shalivska

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of
Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5435-569X

e-mail: yuliia.shalivska@rshu.edu.ua

Abstract. The article analyses the definition and essential content of the concept of "formation of the future specialist's communicative culture" in studies in various fields and specialities.

It is found that communication culture is one of the important components of professional culture, the formation of which is defined as an important task in modern regulatory documents in the field of higher education (“Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032”, Laws of Ukraine “On Education”, “On Higher Education”, etc.)

Based on the analysis of the content of the Standards of Higher Education, the author defines the concept under study and determines that communication culture is generally understood as a certain set of personal qualities of a person that facilitates the process of successful communication, establishing contacts, understanding and exchanging information through courtesy, politeness, professional tact and etiquette, and respectful attitude towards interlocutors.

The author’s definitions of the concept of “formation of the communicative culture of a future specialist” by A. Kharkivska, L. Rudenko, L. Varga, A. Zaitseva, K. Zavizion, S. Tarasenko, E. Yashchenko, H. Medved, O. Bovdyr, N. Zuenko, I. Kukhta, Y. Kozachenko, O. Isaieva, presented in studies in various fields and specialities, are characterised.

It is proved that regardless of the sphere of activity of an individual, communication culture can be presented as: the ability to compare and coordinate one's own actions with the actions of other participants in interaction, perception of

their characteristics and individuality, selection and presentation of arguments, alternative ways of conveying information, openness to constructive dialogue, understanding and respect for the interlocutors' views, management of relations to ensure unity in achieving a common goal; the need for interaction, expanding the boundaries of communication, obtaining and comparing different views; the ability to put oneself in the interlocutor's shoes; the ability to interact flexibly and tactfully, to reflect, and to be ready to apply communication and speech skills in any professional situation.

Keywords: communicative culture, future specialist, formation of communicative culture of a future specialist, personal qualities, communicative characteristics.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2023 р.

Наукове видання

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ
Збірник наукових праць

Випуск 17

Упорядники:

**проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.,
доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.**

**Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ**

Підписано до друку 25.05.2023 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 18,1. Замовлення №365/3. Наклад 300

I – 66 **Інноватика у вихованні:** зб. наук. пр. Вип. 17. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.:О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2023. 383 с.

УДК 37: 005.591.6
ББК 74.200

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
VPM-ПОЛІГРАФ
вул. Київська, 36, м. Рівне, 33027;
тел.: 0800 - 33 - 51 - 57